

Jagoda Marković

Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu,
Odjel za povijest umjetnosti

Pregledni znanstveni rad
predan 11. 6. 1986.

»Arhiv Karaman« – poticaj za istraživanja

Sažetak

Ostavština dr. Ljube Karamana, pohranjena u dokumentaciji Odjela za povijest umjetnosti, uvelike je obogatila postojeći fond te predstavlja neiscrpan izvor za stručna i znanstvena istraživanja. Taj produktivan znanstvenik ostavio je iza sebe oko 460 radova, i to: knjiga, pregleda, sinteza, studija, brojnih prikaza, kritika i novinskih članaka, čime je unaprijedio čitavu grupu naučnih disciplina.

Karaman je među prvima uočio specifičnosti »domaće« umjetnosti, osobito dalmatinske, te linije njezina razvoja u uvjetima »granične« sredine. Posebno se bavio problemom odnosa »provincijalne i periferne« umjetnosti u kontekstu velikih kulturnih događanja. U Karamanovim radovima istaknuto mjesto zauzimaju brojni izvještaji o arheološkim iskapanjima, novinski članci kojima propagira nacionalnu umjetnost, te oštre polemike, kritike i rasprave oko valorizacije spomenika i njihove zaštite. Ipak, najrelevantnija su mu i najpoznatija djela sintezni pregledi epoha i većih regionalnih cjelina. Na području uže struke, konzervatorske službe, Karaman je razradio metode zaštite i očuvanja spomenika kulture, dosljedno poštujući načelo jednakovrijednosti stilova. Njegovo osnovno načelo u radu bilo je u skladu s inače nemirnim i polemičkim duhom, pa tako i misao da se jedino raspravom i usklađivanjem tvrdnji dolazi do naučne istine, osobito u povijesnoumjetničkim disciplinama.

Stoga je i zadatak struke da kritički analizira i razmiče Karamanove »medaše« u skladu s novim naučnim spoznajama.

Obitelj dr. Ljube Karamana ukazala je 1972. veliko povjerenje Odjelu za povijest umjetnosti (tada Institutu) kada je povjerila na čuvanje i korištenje Karamanovu ostavštinu, koja sadrži veći dio privatne biblioteke, originale svih sačuvanih dokumenata te bogat fond njegovih stručnih i znanstvenih radova. Odnedavno su tome pridodane magnetofonske trake i dragocjena fotodokumentacija Karamanovih fotografija vezanih uz kolege i suradnike i ilustrativni materijal spomenika iz vremena kada ih je Karaman obrađivao u svojim djelima. Čitava donacija stručno je obrađena i pohranjena u Odjelu za dokumentaciju Instituta, pod posebnom oznakom »ARHIV KARAMAN«, te predstavlja neiscrpan izvor za stručne i znanstvene radove.

Životopis ovoga znanstvenika najodređenije predstavlja njegovo djelo, a iskazano brojem, to je oko 460 radova nastalih u vremenskom rasponu od gotovo pola stoljeća (od 1920. do 1966). Riječ je o: knjigama, pregledima, sintezama, studijama, brojnim prikazima, kritikama i novinskim člancima kojima je Karaman unaprijedio čitavu grupu naučnih disciplina.

Samo je čovjek takvog formata, odgojen na tada najnaprednijim metodama bečke škole, mogao imati toliki raspon interesa, te je uz morfologiju pojedinačnih spomenika savjesno proučavao opće društvene i političke tokove – kulturnu povijest, budno prateći rezultate istraživanja u svijetu, a sve u potrazi za naučnom istinom. Polazeći od osnovnog principa empirijskog poznavanja materijala, dakle samih spomenika, uz maksimalnu objektivnost, Karaman je prvi izvršio kritičku reviziju različitih teza i hipoteza, što mu je osiguralo istaknuto mjesto u ovoj struci. Javio se u pravom času, kada su glavnu riječ o našem kulturnom nasljeđu vodili strani stručnjaci, koji nisu dovoljno poznavali kulturno-historijske tokove u nas, te su oni stoga prije svega uočavali analogije i sličnosti s materijalom iz drugih sredina, interpretirajući naše spomenike kao importiranu umjetnost ili ostvarenja inozemnih majstora u našoj sredini.

Karaman je međutim uočio specifičnosti i značajke naše umjetnosti, posebno dalmatinske, i linije njezina razvoja u uvjetima »granične« sredine. Njega prije svega zanima što ona prima a što daje na planu općeg razvoja evropske umjetnosti, odnosno u kakvoj je vezi ili zavisnosti »provincijalna i periferna« sredina prema umjetnosti velikih kulturnih centara.

Već od samog početka, kada je 1920. u svojoj doktorskoj disertaciji obradio romaničku plastiku u Splitu, temu na koju se i kasnije rado vraćao, očituje se njegova osobita naklonost prema spomenicima Dalmacije, posebno onim »skromnijim« iz ranoga srednjeg vijeka, vremena hrvatskih narodnih vladara. Upravo je tu nalazio vrijedne primjere autohtone kulture i stvaralaštva na našem tlu. Umjetnost u Dalmaciji treba njemu zahvaliti što je prerasla okvire kulturno-povijesnog, lokalnog, literarnog i putopisnog sagledavanja te djelovanjem ovoga autora po prvi put dosegla razinu sistematskog i znanstvenog promatranja.

U Karamanovoj bogatoj bibliografiji jednako su važni i zanimljivi najrazličitiji prilozi, pa posebnu vrijednost imaju kratki izvještaji o arheološkim iskapanjima, novinski članci kojima propagira nacionalnu umjetnost, iscrpne interpretacije pojedinih spomenika i problema njihova očuvanja, oštre polemike, kritike i rasprave gotovo sa svima koji su se bavili proučavanjem i zaštitom. Ipak, vjerojatno najrelevantniji i najpoznatiji dio opusa jesu sintezni pregledi epoha i većih regionalnih cjelina. Posebne zasluge pripadaju Karamanu na području njegove uže struke – konzervatorske službe, kojom 1920. započinje kao pomoćni konzervator, uz don Franu Bulića, u splitskom

Zavodu, da bi po dolasku Talijana (1941) napustio svoj rodni Split i preuzeo mjesto prof. Đure Szabe u Konzervatorskom zavodu u Zagrebu. Bio je prvi stručni konzervator koji je svojim iskustvom, osobitim smislom i ljubavlju prema spomenicima razradio metode zaštite i očuvanja spomenika kulture, dosljedno poštujući načelo jednakovrijednosti stilova.

Po dolasku u Zagreb započela je druga faza Karamanova rada, uz odgovarajuće obogaćenje interesa. Radius kretanja širi se na Istru, sjevernu Hrvatsku i Slavoniju, a to rezultira i novim sažetim pregledima, novim sintezama. Nisu mu promakle ni udaljenije regije, pa tako piše o zanimljivim bosanskim stećcima i problemima srednjovjekovne arhitekture u Srbiji.

Za nemiran, polemičan duh svaka nova tema bila je izazov, poticaj da se reagira, kritički ocijeni, nadopuni. Njegova motivacija za takvu aktivnost jest uvjerenje da se samo raspravom, konfrontacijom i usklađivanjem tvrdnji dolazi do istine,

te da je analiza i kritika tuđih rezultata sastavni dio naučnog rada, posebno u povijesnoumjetničkim disciplinama. Poštivajući isto Karamanovo načelo, zadatak je suvremenih znanstvenika i budućih naraštaja da kritički pretresu i razmiču njegove »međaše« prema novim, aktualnim spoznajama, a u strogim okvirima naučne istine, ali ne smiju pritom zaboraviti njegova iskusna upozorenja, naime, »... da kritika ne bude lična, tj., da se težište u raspravljanju položi na to da se pokaže točnost svojih tvrdnja, a ne da ukažemo na manjkavosti i lakune u stručnom znanju protivnika«, odnosno »... da kritika bude općenita, tj., položiti težište kritike na metodološki postupak protivnika, jer se time ispravlja ne samo jedna greška, nego unapređuje uopće rad na utvrđivanju naučne istine«.

Uvjereni smo da će nam pri ovome zadatku Karamanova ostavština pružiti još veće mogućnosti, a njegova nedovršena i neobjavljena djela poticaj su za kreativno nastavljanje u Karamanovu duhu.

Summary

Jagoda Marković

The Karaman Archives – An Incentive to Research

The inheritance of Dr. Ljubo Karaman, deposited in the archives of the History of Art Department, have enriched the present fund and represent an inexhaustible source of specialist and scientific research. This productive scientist left around 460 pieces of work: books, reviews, syntheses, studies, numerous accounts and newspaper articles, and thus advanced a whole group of scientific branches.

Karaman was among the first to notice the specific characteristics of »domestic« art, especially Dalmatian, and the direction of its development under the conditions of »borderline« society. He

was especially interested in the problem of the relationship between »provincial and perihperal« art in the context of large cultural events. A large part of Karaman's work is concerned with reports on archeological research, newspaper articles promoting national art, and sharp polemics, reviews and discussions on the evaluation and protection of monuments. Nevertheless, his most relevant and famous pieces were his synthetical reviews of whole epochs and regional wholes. In his own discipline, art conservation, Karaman established new methods of protection and conservation of ancient monuments, consistently respectful of the principle of equal validity of styles. His basic principle of work corresponded with his restless and polemic spirit, and thus his opinion that only discussion and matching up of statements brings out scientific truth, especially in the disciplines of History of Art.

This is why the task of the profession is to critically analyze and explore Karaman's »landmarks« within the framework of new scientific insights.